

PREKLADY

O POJME A PREDMETE¹

Gottlob FREGE

[192¹ *Benno Kerry* sa v sérii článkov¹¹ o nazeraní a jeho psychickom spracovaní v tomto štvrtročniku sčasti súhlasne, sčasti odmietavo odvolával na moje *Základy aritmetiky* a iné moje spisy. To ma môže len tešiť a verím, že najlepšie prejavím svoju vďačnosť tým, že otvorím rozpravu o bodoch, ktoré sú podľa neho sporné. Zdá sa mi to byť o to nevyhnutnejšie, že jeho spor v každom prípade čiastočne pramení z nepochopenia mojich vyjadrení o pojme, ktoré môže byť vlastné aj iným. Okrem toho, táto záležitosť je dostatočne dôležitá a komplikovaná na to, aby sa aj bez ohľadu na tento osobitný podnet prešetrila dôkladnejšie, ako sa mi zdalo byť vhodné v mojich *Základoch*.

Slovo "pojme" sa používa rôzne, raz v psychologickom, inokedy v logickom zmysle a niekedy ako nejasná zmes oboch. Túto existujúcu voľnosť prirodzene obmedzuje požiadavka zakotvenia už raz prijatého spôsobu používania. Rozhodol som sa pre prísne logický spôsob používania. Otázkou, čo je účelnejšie, by som ako málo dôležitú rád nechal bokom. Bude ľahké dohodnúť sa na spôsobe vyjadrenia, ak už raz uznáme, že je tu niečo, čo si zaslúži zvláštne pomenovanie.

Podľa mňa *Kerryho* nepochopenie spôsobuje zámena jeho vlastného spôsobu používania slova "pojme" za môj. Z toho ľahko pramenia kontradikcie, ktorými nie je zaťažený môj spôsob používania.¹¹⁹³

Kerry popiera to, čo nazýva mojou definíciou pojmu. Predovšetkým by som tu chcel poznamenať, že moje vysvetlenie nie je myslené ako vlastná definícia. Nemožno ani požadovať, aby sa definovalo všetko, práve tak, ako nemožno chemika žiadať, aby rozložil všetky látky. Čo je jednoduché, nemožno rozložiť, a čo je logicky jednoduché, nemôže byť vlastne definované. Logicky jednoduché práve tak ako väčšina chemických prvkov nie je vopred dané, ale získava sa až prostredníctvom vedeckej práce. Ak sa tu nájde niečo, čo je jednoduché alebo sa musí, aspoň predbežne, za jednoduché pokladať, je potrebné pre to vytvoriť pomenovanie, pretože jazyk nebude mať pôvodný presne zodpovedajúci výraz. Definícia pre zavádzanie mena logicky jednoduchého nie je možná. Nezostáva potom nič iné, len priviesť čitateľa alebo

poslucháča prostredníctvom pokynov k tomu, aby chápal pod slovom to, čo ním myslíme.

Kerry by nechcel, aby sa rozdiel medzi pojmom a predmetom považoval za absolútny. Hovorí: "Na predchádzajúcom mieste sme vyjadrili názor, že pomer medzi obsahom pojmu a predmetom pojmu je určitým spôsobom zvláštny, neredukovateľný; tým sme však nemysleli to, že sa vlastnosti byť pojmom a byť predmetom navzájom vylučujú; posledný názor nevyplýva z prvého práve tak ako z toho, že vzťah medzi otcom a synom je neredukovateľný, nevyplýva, že niekto nemôže byť súčasne otcom aj synom (i keď, pravdaže, nie napríklad otcom toho, koho je synom)."

Nadviažme na toto prirovnanie! Ak by existovali alebo boli existovali bytosti, ktoré by síce boli otcami, ale nemohli by byť synmi, boli by takéto bytosti zjavne celkom iné ako ľudia, ktorí sú synmi. Podobne je to aj tu. Pojem, ako ja chápem toto slovo, je predikatívny.² Naproti tomu meno predmetu, vlastné meno, sa nemôže používať ako gramatický predikát. Aby sa to nechápalo nesprávne, žiada sa tu vysvetlenie. Môžeme o niečom rovnako vypovedať, že je to Alexander Veľký alebo že je to číslo štyri alebo že je to planéta Venuša, ako keď o niečom vypovedáme, že je to zelené alebo že je to cicavec? [194 Keď takto rozmýšľame, nerozlišujeme spôsoby používania slova "je". V posledných dvoch príkladoch slúži ako kopula, iba ako slovný znak výpovede. Ako také môže byť príležitostne zastúpené jednoduchou osobnou koncovkou. Porovnajme napríklad "Tento list je zelený" a "Tento list sa zelená". Povieme potom, že niečo spadá pod jeden pojem a pritom gramatický predikát denotuje tento pojem. V prvých troch príkladoch slovo "je" používame ako znak totožnosti v aritmetike na vyjadrenie rovnosti.³ Vo vete "Zornica je Venuša" máme dve vlastné mená "Zornica" a "Venuša" pre ten istý predmet. Vo vete "Zornica je planéta" máme jedno vlastné meno "Zornica" a jedno pojmové slovo "planéta". Jazykovo sa síce nestalo nič iné ako to, že slovo "Venuša" sa nahradilo slovom "planéta"; ale vecne sa tento vzťah celkom zmenil. Rovnosť je symetrická; spadanie predmetu pod pojem nie je symetrickým vzťahom. Ono "je" vo vete "Zornica je Venuša" zjavne nie je len obyčajnou kopulou, ale aj obsahovo je podstatnou časťou predikátu, takže v slovách "/tá/ Venuša"^{III} nie je obsiahnutý celý predikát.⁴ Mohli by sme preto povedať: "Zornica nie je nič iné ako Venuša", a tu máme to, čo sa predtým nachádzalo v jednoduchom "je", rozložené do piatich slov^{IV} a v "nie je nič iné ako" je teraz "je" skutočne len kopulou. To, čo sa tu predikuje, nie je teda "Venuša", ale *nič iné ako Venuša*. Tieto slová denotujú pojem, pod ktorý, prirodzene, spadá len jeden jediný predmet. Ale takýto pojem musíme ešte vždy odlišovať od predmetu.⁵ Máme tu slovo "Venuša", ktoré vlastne nikdy

nemôže byť predikátom, aj keď môže |195 tvoriť časť predikátu. Denotát⁶ tohto slova teda nikdy nemôže vystupovať ako pojem, ale len ako predmet. Ani *Kerry* by zrejme nechcel poprieť, že niečo také existuje. Tým by sme však pripustili rozdiel medzi tým, čo môže existovať ako predmet, a všetkým ostatným, ktorého uznanie je veľmi dôležité. A tento rozdiel by sa neodstránil ani vtedy, ak by bola pravda, čo tvrdí *Kerry*, že existujú pojmy, ktoré môžu byť aj predmetmi. Naozaj sú prípady, ktoré tento názor zdanlivo podporujú. Sám som poukázal na to (*Základy*, 53 ad fin.), že pojem môže spadať pod nejaký vyšší pojem, čo sa však nesmie zamieňať s podradovaním jedného pojmu pod druhý. *Kerry* sa na to ďalej neodvoláva, ale podáva nasledujúci príklad: "/Ten/ pojem 'kôň' je ľahko osvojiteľný pojem", a tvrdí, že pojem "kôň" je predmetom, a to jedným z tých predmetov, ktoré spadajú pod pojem "ľahko osvojiteľný pojem". Celkom správne! Tieto tri slová "/ten/ pojem 'kôň'" označujú predmet, ale práve preto žiadny pojem, ako ja toto slovo používam. Úplne to súhlasí s označením,⁷ ktoré som použil, podľa ktorého v jednotnom čísle určitý člen vždy poukazuje na predmet, zatiaľ čo neurčitý člen sprevádza pojmové slovo. *Kerry* sa síce domnieva, že na jazykových rozdielnostiach sa nemôžu zakladať žiadne logické pravidlá, ale spôsobom, ktorým to robím ja, sa tomu vôbec nikto, kto také pravidlá vytvára, nemôže vyhnúť, pretože bez reči sa nemôžeme dorozumievať, a preto sme nakoniec vždy odkázaní na dôveru v to, že druhý rozumie slovám, formám a tvorbe viet v podstate tak ako my sami. Ako sme už povedali, nechcel som definovať, ale iba naznačiť tým, že som sa pritom odvolával na všeobecný nemecký jazykový cit. Výborne sa mi pritom hodí, že sa jazykový rozdiel tak dobre zhoduje s vecným. Pri neurčitom člene nie je možné spozorovať takmer žiadnu výnimku z nášho pravidla, okrem archaických výrazov ako "/nejaký/ urodzený radca". O niečo zložitejšie to vyzerá pri určitom člene, najmä pri pluráli; ale |196 na tento prípad sa moje označenie nevzťahuje. Pri singulári je celá vec, ako to vidím ja, sporná len vtedy, keď sa použije namiesto plurálu, ako napríklad vo vetách: "/Ten/ Turek obliehal Viedeň", "/Ten/ kôň je štvornohé zviera." Tieto prípady sú nátoľko ojedinelé, že naše pravidlo ich existenciu sotva stráca na hodnote. Je jasné, že v prvej vete je "/ten/ Turek" vlastným menom národa. Druhú vetu budeme zrejme najprimeranejšie chápať ako vyjadrenie nejakého všeobecného súdu, ako: "Všetky kone sú štvornohé zvieratá" alebo "Všetky dobre vyvinuté kone sú štvornohé zvieratá", o čom sa neskôr ešte zmienim.⁸ Ak teda *Kerry* nazýva moje označenie nevhodným, tvrdiac, že vo vete "/Ten/ pojem, o ktorom práve teraz hovorím, je individuálny pojem" denotuje meno pozostávajúce z prvých siedmich^v slov určite nejaký pojem, tak nechápe slovo "pojem" tak ako ja, a kontradikcie sa

nenachádzajú v tom, čo som povedal. Nikto však nemôže požadovať, aby sa môj spôsob vyjadrovania nevyhnutne zhodoval s *Kerryho* spôsobom. |197 Nemôžeme zabúdať, že máme pred sebou určitú nevyhnutnú jazykovú prísnosť, ak tvrdíme: pojem *kôň* nie je žiadnym pojmom⁹, zatiaľ čo mesto Berlín je mestom a vulkán Vezuv je vulkánom. Jazyk sa tu nachádza v určitej ťažkej situácii, ktorá ospravedlňuje jeho odklon od bežného spôsobu používania. To, že náš prípad je osobitý, naznačuje sám *Kerry* prostredníctvom úvodzoviek pri slove "kôň" - ja na ten istý účel používam kurzívu. Nebol žiadny dôvod na to, aby sa slová "Berlín" a "Vezuv" označovali podobným spôsobom. Pri logických úvahách máme nezriedka potrebu vypovedať niečo o nejakom pojme, a to formou zvyčajnou pre takéto výpovede tak, že sa výpoveď stane obsahom gramatického predikátu. Potom by sme ako denotát gramatického subjektu očakávali pojem; tento pojem ním však pre svoju predikatívnu povahu nemôže byť, ale musí sa najskôr zmeniť na predmet¹⁰ alebo, presnejšie povedané, musí byť zastúpený predmetom, ktorý prostredníctvom predznačených slov označujeme ako "pojem", napríklad "/Ten/ pojem *človek* nie je prázdny". Tu je potrebné chápať prvé tri slová ako vlastné mená¹¹, ktoré práve tak ako napríklad "Berlín" alebo "Vezuv" nie je možné používať predikatívne. Ak povieme: "Ježiš spadá pod pojem *človek*", tak je predikátom (odhliadnuc od kopuly) "(niekto) spadajúci pod pojem *človek*", a to denotuje to isté ako "/nejaký/ *človek*". Pri tomto predikáte je však slovné spojenie "pojem *človek*" len jednou jeho časťou. Mohli by sme proti predikatívnej povahe pojmu argumentovať, že predsa hovoríme o pojme subjektu. Ale aj v takých prípadoch, ako napríklad vo vete "Všetky cicavce majú červenú krv" nemôžeme pochybovať o predikatívnej povahe¹² pojmu, pretože na to môžeme povedať: |198 "Čo je cicavcom, má červenú krv" alebo "Ak je niečo cicavcom, tak to má červenú krv". Keď som písal moje *Základy aritmetiky*, nerozlišoval som ešte medzi zmyslom a denotátom¹³, a preto som pod pojem "usudzovateľný obsah" zahrnul ešte to, čo teraz odlišne označujem slovami "myšlienka" a "pravdivostná hodnota". Preto už celkom nesúhlasím s doslovným znením vysvetlenia zo strany 77 uvedenej práce napriek tomu, že mám v podstate ešte stále ten istý názor. Môžeme stručne povedať, tým, že "predikát" a "subjekt" chápeme v jazykovom zmysle: pojem je denotátom predikátu, predmet je tým, čo nikdy nemôže byť úplným denotátom nejakého predikátu, ale môže byť denotátom nejakého subjektu. Pritom musíme poznamenať, že slová "všetky", "každý", "žiadny", "niektorí" stoja pred pojmovými slovami. Vo všeobecných a čiastočných kladných a záporných vetách hovoríme o vzťahoch medzi pojmami a naznačujeme osobitú povahu týchto vzťahov prostredníctvom slov, ktoré nie sú logicky užšie späté

s pojmovým slovom, ktoré po nich nasleduje, ale vzťahujú sa na celú vetu. Ľahko to uvidíme pri zápore. Ak vo vete "Všetky cicavce sú suchozemské" vyjadrovalo slovné spojenie "všetky cicavce" logický subjekt k predikátu *sú suchozemské*, tak by sme v prípade, že to celé chceme poprieť, museli poprieť predikát "nie sú suchozemské". Namiesto toho je potrebné "nie" umiestniť pred "všetky", z čoho vyplýva, že "všetky" logicky patrí k predikátu. Naopak vetu, "Pojem *cicavec* je podradený pojmu *suchozemský*" poprieme tým, že poprieme predikát "nie je podradený pojmu *suchozemský*". Ak sa budeme pridržať toho, že v mojom spôsobe prejavu pojmy ako "/ten/ pojem *F*" neoznačujú pojmy, ale predmety, tak sa *Kerryho* námietky z väčšej časti stanú |199 bezpredmetnými. Ak sa domnieva (cf., s. 281), že som stotožnil pojem s pojmovým rozsahom, tak sa mylí. Vyslovil som len svoj názor, podľa ktorého môžeme vo výraze "Počet, ktorý prislúcha /tomu/ pojmu *F*, je rozsah pojmu *počtom sa rovná* pojmu *F*" nahradiť slová "rozsah toho pojmu" slovom "pojem". Pravdaže, musíme pritom prihliadať na to, že toto slovo sa potom spája s určitým členom. To bola, mimochodom, len náhodná poznámka, z ktorej som nikdy nevychádzal. Zatiaľ čo sa *Kerrymu* v dôsledku toho nedarí vyplniť priepasť medzi pojmom a predmetom, mohlo by sa stať želateľným využiť v tomto zmysle niektoré moje výroky. Povedal som,¹⁴ že údaj o počte obsahuje výpoveď o pojme; hovorím o vlastnostiach, ktoré sa môžu o nejakom pojme vypovedať, a nechávam spadať jeden pojem pod nejaký iný, vyšší.¹⁵ Existenciu som nazval vlastnosťou pojmu. Ako to myslím, najlepšie objasním na príklade. Vo vete "Existuje minimálne jedna druhá odmocnina zo 4" sa nevypovedá o nejakom konkrétnom čísle 2, ani o -2, ale o pojme, a to o *druhej odmocnine zo 4*; t. j. že tento pojem nie je prázdny. Ale ak tú istú myšlienku vyjadrím takto: "/Ten/ pojem *druhá odmocnina zo 4* je neprázdny", tak prvých šesť slov tvorí vlastné meno predmetu, a o tomto predmete sa niečo vypovedá. Musíme si však všimnúť, že táto výpoveď nie je taká istá ako tá o pojme. To bude nezvyčajné len pre toho, kto neuznáva, že jedna myšlienka môže byť mnohoro rozložená, a tak sa raz to, inokedy ono javí ako subjekt a ako predikát. Prostredníctvom samej myšlienky ešte nie je určené nič, čo by sa dalo chápať ako subjekt. Ak povieme: "/Ten/ subjekt tohto súdu", tak označujeme iba potom niečo určité, ak súčasne poukážeme na konkrétny spôsob rozkladania. Väčšinou tak robíme vzhľadom na určité doslovné znenie. Nikdy však nesmieme zabúdať, že rôzne vety môžu vyjadrovať tú istú myšlienku. Tak by sme mohli v našej myšlienke nájsť aj výpoveď o čísle 4: "/To/ číslo 4 má tú vlastnosť, že existuje niečo, čoho je druhou mocninou". |200 Jazyk má prostriedky na to, aby raz jedna, inokedy druhá časť myšlienky vystupovala ako subjekt. Jedným z najznámejších je

rozlišovanie aktívnej a pasívnej formy. Nie je preto nemožné, aby sa tá istá myšlienka pri jednom rozklade javila ako singulárna, pri inom ako čiastočná, pri ďalšom ako všeobecná. Potom nás nemôže prekvapiť, že tú istú vetu možno pochopiť ako výpoveď o pojme a aj ako výpoveď o predmete, ak sa zohľadní, že tieto výpovede sú rozdielne. Je nemožné nahradiť vo vete "Existuje minimálne jedna druhá odmocnina zo 4" slová "jedna druhá odmocnina zo 4" slovami "/ten/ pojem *druhá odmocnina zo 4*"; t.j. výpoveď, ktorá je vhodná pre pojem, nie je vhodná pre predmet. Napriek tomu, že sa v našej vete pojem nejaví ako subjekt, predsa o ňom niečo vypovedá. Môžeme to chápať tak, akoby vyjadroval spadánie jedného pojmu pod iný, vyšší.¹⁶ Ale tým sa v žiadnom prípade neodstráni rozdiel medzi predmetom a pojmom. Najskôr poznamenáme, že vo vete "Existuje minimálne jedna druhá odmocnina zo 4" pojem neskrýva svoj predikatívny charakter. Môžeme povedať, že "existuje niečo, čo má schopnosť, ak sa násobí samo sebou, vytvoríť 4". Následne sa nemôže o predmete vypovedať niečo, čo sa tu vypovedá o pojme; pretože vlastné meno nikdy nemôže byť predikátovým výrazom, i keď môže byť jeho časťou. Nechcem povedať, že je chybné vypovedať o predmete to, čo sa tu vypovedá o pojme; ale chcem povedať, že je to nemožné, nezmyselné. Veta "Existuje Július Caesar" nie je pravdivá ani nepravdivá, ale nezmyselná, i keď veta "Existuje /nejaký/ muž s menom Július Caesar" má zmysel; ale tu už tiež máme pojem, ako môžeme usudzovať podľa neurčitého člena. To isté máme vo vete "Existuje len jedna Viedeň". Nemusí nás myliť, že jazyk používa niekedy to isté slovo čiastočne ako vlastné meno, čiastočne ako pojmové slovo. Číslovka naznačuje, že ide o druhý prípad. "Viedeň" je tu práve tak pojmové slovo ako "cisárske mesto". V tomto zmysle môžeme povedať: "Terst nie je /žiadna/ Viedeň". Ak naproti tomu |201 vo vete "/Ten/ pojem *druhá odmocnina zo 4* je neprázdny" nahradíme vlastné meno vytvorené prostredníctvom prvých šiestich slov slovami "Július Caesar", tak dostaneme vetu, ktorá má zmysel, ale je chybná; pretože túto neprázdnosť, ako sa tu toto slovo chápe, možno skutočne vypovedať len o predmetoch zvláštnej povahy, totiž takých, ktoré možno označiť vlastnými menami vo forme "ten pojem *F*". Slová "/ten/ pojem *druhá odmocnina zo 4*" sa správajú s ohľadom na ich nahraditeľnosť podstatne odlišne než slová "/nejaký/ druhá odmocnina zo 4" v našej pôvodnej vete, t. j. denotáty oboch týchto slovných spojení sú podstatne odlišné. To, čo sme tu ukázali na jednom príklade, platí všeobecne: pojem sa správa podstatne predikatívne aj tam, kde sa o ňom niečo vypovedá; následne ho tam možno nahradiť opäť iba pojmom, nikdy nie predmetom. To, čo sa vypovedá o pojme, nie je vhodné pre predmet. Pojmy druhého stupňa, pod ktoré spadajú pojmy, sú podstatne

odlišné od pojmov prvého stupňa, pod ktoré spadajú predmety. Vzťah predmetu k pojmu prvého stupňa, pod ktorý spadá, je v každom prípade odlišný od podobného vzťahu pojmu prvého stupňa k pojmu druhého stupňa. Aby sme zvládli rozdiel súčasne s podobnosťou, mohli by sme povedať, že predmet spadá *pod* pojem prvého stupňa a pojem spadá *do* pojmu druhého stupňa. Rozdiel medzi pojmom a predmetom si teda naďalej zachováva celú svoju ostrosť. S tým súvisí to, čo som povedal v §53 mojich *Základov* o spôsobe používania slov "vlastnosť" a "atribút". *Kerryho* výklad ma motivuje k tomu, aby som sa k tomu ešte raz vrátil. Tieto slová slúžia na označenie vzťahov vo vetách ako " ϕ je vlastnosťou Γ -my" a " ϕ je atribútom Ω -gy". Podľa môjho spôsobu vyjadrovania môže byť niečo súčasne vlastnosťou a atribútom, ale nie toho istého. Pojmy, pod ktoré spadá predmet, nazývam jeho vlastnosťami, takže "mať ϕ je vlastnosťou Γ -my" je len iným zvratom pre " Γ spadá pod pojem /toho/ ϕ ".

Ak predmet Γ má vlastnosti ϕ , χ a ψ , tak môžem tieto vlastnosti zhrnúť do Ω tak, že je to to isté, či poviem, " Γ má vlastnosť Ω " alebo či poviem, " Γ má vlastnosti ϕ a χ a ψ ". Nazývam potom ϕ , χ a ψ |202 atribútmi pojmu Ω a súčasne vlastnosťami Γ -my. Je jasné, že vzťah ϕ k Γ je odlišný od vzťahu k Ω a preto sa žiadajú rozdielne pomenovania. Γ spadá pod pojem ϕ ; ale Ω , ktoré je samo pojmom, nemôže spadať pod pojem prvého stupňa ϕ , ale mohlo by byť len v podobnom vzťahu k pojmu druhého stupňa. Naproti tomu Ω je podradené ϕ . Pozrime si príklad! Namiesto toho, aby sme povedali: "2 je kladné číslo" a "2 je celé číslo" a "2 je menšie ako 10", môžeme tiež povedať "2 je kladné celé číslo menšie ako 10". Tu sa javia *byť kladným číslom*, *byť celým číslom*, *byť menším ako desať* ako vlastnosti predmetu 2, ale súčasne aj ako atribúty pojmu *kladné celé číslo menšie ako 10*. Tento pojem nie je ani kladným číslom, ani celým číslom, ani číslom menším ako 10. Je síce podradený pojmu *celé číslo*, ale nespadá pod tento pojem. Porovnajme s tým to, čo hovorí *Kerry* v 2. článku na s. 424: "Číslo 4 chápeme ako výsledok aditívneho spojenia 3 a 1. Pojem-predmet takto udaného pojmu je číselné individuum 4, celkom určité číslo z postupnosti prirodzených čísel. Tento predmet sa zjavne vyznačuje presne tými atribútmi, ktoré boli uvedené v jeho pojme a žiadnymi inými, ak by sme, čo zrejme musíme, upustili od toho, aby sme mu tých nekonečne veľa vzťahov, v ktorých sa nachádza so všetkými ostatnými číselnými individuami, pripočítali ako *propria*: 'tá' 4 je rovnako výsledkom aditívneho spojenia 3 a 1." Okamžite spoznáme, že rozdiel, ktorý som robil medzi vlastnosťou a atribútom, je tu odstránený. *Kerry* tu rozlišuje

medzi číslom 4 a "tým" číslom 4. Musím priznať, že tento rozdiel je pre mňa nepochopiteľný. Číslo 4 má byť pojmom; "to" číslo 4 pojmovým predmetom a ničím iným než číselným individuom 4. To, že tu nemáme pred sebou moje odlišenie pojmu od [203 predmetu, nepotrebuje odôvodnenie. Zdá sa, akoby tu mal *Kerry* - aj keď celkom nejasne - na mysli rozdiel, ktorý robím medzi zmyslom a denotátom slov "/to/ číslo 4".¹⁷ Ale len o denotáte môžeme povedať, že je výsledkom aditívneho spojenia 3 a 1. Ako sa má potom chápať "je" vo vetách "Číslo 4 je /tým/ výsledkom aditívneho spojenia 3 a 1" a " 'To' číslo 4 je /tým/ výsledkom aditívneho spojenia 3 a 4"? Je to obyčajná kopula alebo pomáha pri vyjadrení logickej totožnosti? V spomínanom prípade by muselo "tým" pred "výsledkom" chýbať a vety by zneli asi takto: "/To/ číslo 4 je výsledkom aditívneho spojenia 3 a 1" a "'To' číslo 4 je výsledkom aditívneho spojenia 3 a 1". Mali by sme potom ten prípad, v ktorom by predmety, *Kerry* označované ako "/to/ číslo 4" a ",to' číslo 4" spadali pod pojem *výsledok aditívneho spojenia 3 a 1*. Zostala by potom len otázka, prostredníctvom čoho sa tieto predmety odlišujú. Používam tu slová "predmet" a "pojem" u mňa obvyklým spôsobom. To, čo *Kerry* zdánlivo chce povedať, by som vyjadril takto: "To číslo 4 má tie a iba tie vlastnosti, ktoré sú atribútmi pojmu *výsledok aditívneho spojenia 3 a 1*." Zmysel prvej z oboch našich viet by som potom vyjadril takto: "Byť číslom štyri je to isté ako byť výsledkom aditívneho spojenia 3 a 1"; a potom by sa mohlo to, o čom sa domnievam, že je *Kerryho* mienkou, podať aj takto: "/To/ číslo 4 má tie a iba tie vlastnosti, ktoré sú atribútmi pojmu *číslo 4*." To, či je to pravdivé, tu môže zostať nerozhodnuté. [204 Pri slovách ",to' číslo 4" by sme mohli úvodzovky pri určitom člene v slove 'to' vypustiť. Pri týchto pokusoch o výklad sme však predpokladali, že určité členy pred slovom "výsledok" a "číslo 4" boli minimálne do jednej z viet vložené len nedopatrením. Ak vezmeme tie slová tak, ako sú, môžeme ich zmysel pochopiť len ako logickú totožnosť, ako "/to/ číslo 4 nie je ničím iným ako výsledkom aditívneho spojenia 3 a 1". Určitý člen pred "výsledkom" je tu logicky oprávnený len vtedy, ak uznáme, že 1. taký výsledok existuje, 2. neexistuje viac ako jeden. Potom toto slovné spojenie označuje predmet a je treba ho chápať ako vlastné meno. Ak by sa obidve naše vety chápali ako logické rovnice, vyplývalo by z nich, nakoľko sa pravé strany zhodujú, že /to/ číslo 4 je "tým" číslom 4, alebo ak by nám to bolo milšie, že /to/ číslo 4 nie je nič iné ako "to" číslo 4, čím by sme dokázali, že rozdiel, ktorý uvádza *Kerry*, je bezpredmetný. Nie je tu však mojou úlohou dokazovať kontradikcie v jeho opise. To, čo chápe pod slovami "predmet" a "pojem", je mi v tomto prípade ľahostajné; chcem tým len postaviť do jasnejšieho svetla môj vlastný spôsob používania týchto slov a pritom ukázať, že

sa s jeho spôsobom používania vôbec nezhoduje, či už sa ten sám so sebou zhoduje alebo nie. Neodopieram *Kerrymu* právo na to, aby používal slová "predmet" a "pojmem" svojím spôsobom, rád by som si však zachoval rovnaké právo a tvrdil, že som prostredníctvom mojich označení postihol rozdiel najvyššej dôležitosti. Dorozumeniu s čitateľom stojí, pravda, v ceste prekážka, že totiž môj výraz niekedy s určitou jazykovou nevyhnutnosťou, doslova vzaté, minie myšlienku tým, že je menovaný predmet tam, kde je myslený pojem. Som si plne vedomý toho, že som v takýchto prípadoch odkázaný na láskavú ústretovosť čitateľa. Ľudia si možno myslia, že táto ťažkosť je umelo vytvorená, že vôbec nie je potrebné brať do úvahy niečo také nešikovné ako to, čo som nazval pojmom, a mohli by sme sa spolu s *Kerrym* pozerat' na spádanie predmetu pod pojem ako na vzťah, v ktorom sa *raz* javí ako predmet [205 to, čo inokedy vystupuje ako pojem. Slová "predmet" a "pojmem" by potom slúžili na to, aby naznačovali rozdielne postavenie vo vzťahu. To môžeme urobiť; ale kto verí tomu, že sa tým vyhne ťažkosti, veľmi sa mylí. Je len presunutá; pretože časti myšlienky nesmú byť všetky uzavreté, ale minimálne jedna musí byť nejakým spôsobom nenasýtená alebo predikatívna, inak by spolu neboli navzájom späté. Tak napríklad nie je bez spojovacieho článku späť zmysel slovného spojenia "/to/ číslo 2" so zmyslom výrazu "/ten/ pojem *prvočíslo*".³ Takýto spojovací článok využívame vo vete "/To/ číslo 2 spadá pod pojem *prvočíslo*". Je obsiahnutý v slovách "spadá pod", ktoré dvojakým spôsobom potrebujú doplnenie: prostredníctvom subjektu a akuzatívu; a len prostredníctvom tejto nenasýtenosti ich zmyslu sú schopné slúžiť ako spojovací článok. Až keď sa týmto dvojakým spôsobom doplnia, dostaneme uzavretý zmysel, máme myšlienku. O takýchto slovách a slovných spojeniach hovorím, že denotujú vzťah. Takto máme pri vzťahu ten istý problém, ktorému sme sa chceli vyhnúť pri pojme; pretože slovami "vzťah spadania predmetu pod pojem" neoznačujeme žiadny vzťah, ale predmet, a spomínané tri vlastné mená "/to/ číslo 2", "/ten/ pojem *prvočíslo*", "/ten/ vzťah spadania predmetu pod pojem" sa navzájom správajú práve tak nepoddajne ako prvé dve; akokoľvek ich budeme skladať, nedostaneme žiadnu vetu. Tak ľahko spoznáme, že problém, ktorý predstavuje nenasýtenosť časti myšlienky, dá sa možno presunúť, ale nedá sa mu vyhnúť. "Uzavretý" a "nenasýtený" sú sice dva rozdielne obrazné jazykové výrazy, ale ja tu chcem a môžem len niečo naznačiť. Porozumenie môže uľahčiť čitateľovo porovnanie s mojím článkom *Funkcia a pojem*. Totiž pri otázke, čo v analýze nazývam funkciou, narazíme na tú istú prekážku; a pri dôkladnom pozorovaní zistíme, že to súvisí so samou vecou a povahou našej reči, že sa nedá vyvarovať určitej

neprimeranosti jazykového výrazu a že nezostáva nič iné, než si ju uvedomiť a vždy s ňou počítať.

VYSVETLIVKY

¹ Zvislá čiara znamená začiatok strany textu v pôvodnom vydaní a číslo uvedené za ňou znamená číslo tejto strany (pozn. prekl.).

² Vj. f. wiss. Phil. 9, 1885, s. 433 - 493 10, 1886, 419 - 467 11, 1887, 53 - 116, 249 - 307 13, 1889, 71 - 124, 392 - 419.

³ V nemčine je potrebné pred podstatným menom uviesť určitý alebo neurčitý člen, ktorý je vo vete samostatným slovom. Pre následné rozdiely v chápaní podstatného mena často nie je možné vynechať člen. Pri jeho dodatočnom doplnení do slovenského prekladu ho dávam do lomných zátvoriek (pozn. prekl.).

⁴ V nemčine z dôvodu postačujúceho jedného záporu vo vete do štyroch (pozn. prekl.).

⁵ V nemčine z prvých ôsmich slov (*plus ja*) (pozn. prekl.).

POZNÁMKY

¹ Pôvodne publikované pod názvom *Über Begriff und Gegenstand* in Vierteljahresschrift für wissenschaftliche Philosophie, 16, 1892, s. 192 - 205.

² Je totiž denotátom gramatického predikátu.

³ Používam slovo "rovná sa (Gleich)" a znak "=" v zmysle "to isté ako", "nič iné než", "identické s". Porovnaj E. Schröder: *Prednášky o algebre logiky* (Leipzig 1890), 1. zv., 1, kde je však potrebné vytknúť, že sa nerozlišujú oba od základu rôzne vzťahy spadania predmetu pod pojem a podradenia pojmu pod pojem. Podnet na zamyslenie dávajú aj jeho poznámky o *Vollwurzel*. Znak \neq u Schrödera nezastupuje jednoducho kopulu.

⁴ Cf. moje *Základy*, §66.

⁵ Cf. moje *Základy*, §51.

⁶ Cf. môj článok o *Zmysle a denotáte*, ktorý bude čoskoro publikovaný v Zeitschrift f. Philosophie und philosophische Kritik.

⁷ *Základy*, §51, §66 pozn., §68, pozn. s. 80.

⁸ Zdá sa, že dnes ľudia inklinujú k tomu, že preháňajú dosah vety, že rozdielne jazykové výrazy nikdy nie sú úplne rovnocenné a že jedno slovo sa nikdy nemôže presne preložiť do nejakého iného jazyka. Mohli by sme možno ísť ešte ďalej a povedať, že ani len to isté slovo ľuďia, hovoriaci tým istým jazykom nechápu úplne rovnako. Nechcem skúmať, koľko pravdy je v týchto vetách, ale len zdôrazniť, že napriek tomu sa v rozdielnych výrazoch nezriedka nachádza niečo spoločné, čo ja nazývam zmyslom a pri vetách osobitne myšlienkou; inými slovami, nesmieme zabúdať, že môžeme ten istý zmysel, tú istú myšlienku vyjadriť rôzne, pričom však táto rozdielnosť nesúvisí so zmyslom, ale len s chápaním, objasnením, zafarbením zmyslu, a v logike neprichádza do úvahy. Je možné, že jedna veta neposkytuje o nič viac a o nič menej informácií ako nejaká iná; a napriek všetkej jazykovej rozmanitosti vlastný ľudstvo spoločnú zásobu myšlienok. Ak by sme chceli zakázať každé preformovanie výrazu, tvrdiac, že by sa tým zmenil aj obsah, bola by logika takmer ochromená; pretože jej úloha zrejme nie je riešiteľná bez toho, aby sme sa snažili spoznať myšlienku v jej rozmanitých formách. Museli by sme tiež každú definíciu odmietnuť ako chybnú.

⁹ Podobne je to, ak vzťahujúc sa na vetu: "Táto ruža je červená", povieme: gramatický predikát "je červená" patrí k subjektu "táto ruža". Tu nie sú slová "gramatický predikát je červená" gramatickým predikátom, ale subjektom. Práve tým, že to výslovne nazývame predikátom, obráme ho o túto vlastnosť.

¹⁰ Cf. moje *Základy*, s. X. [s. XXII dotlače 1962, vyd. nemeckého textu].

¹¹ Vlastnými menami nazývam každé označenie predmetu.

¹² To, čo nazývam predikatívnu povahou pojmu, je len zvláštnym prípadom potreby doplnenia alebo nenasýtenosti, ktorú v mojom článku *Funkcia a pojem* (Jena 1891) udávam ako podstatnú pre funkciu. Nedá sa tam zrejme vyhnúť pojmu "funkcia $f(x)$ " napriek tomu, že aj tam vzniká prísnosť, v ktorej rámci nie je denotátom týchto slov žiadna funkcia.

¹³ Porovnaj môj článok *O zmysle a denotáte*, *Zeitschrift für Philosophie und philosophische Kritik*.

¹⁴ *Základy*. §46.

¹⁵ *Základy*. §53.

¹⁶ V mojich *Základoch* som hovoril o takomto pojme druhého rádu a v mojom článku *Funkcia a pojem* o pojme druhého stupňa, v čom by som chcel pokračovať aj tu.

* Originál chybné cituje s. 224.

¹⁷ Porovnaj môj článok *O zmysle a denotáte*.

Z nemčiny preložila Jaroslava Seewaldová*

* Ďakujem F. Gahérovi za rady a pomoc pri prekladaní tejto state.